

РЕЦЕНЗІЯ

доктора філософії в галузі права, доцента
Степаненко Наталії В'ячеславівни
на дисертацію

Гавриленка Олександра Олександровича

на тему: *«Теоретико-правові аспекти правового регулювання деліктної
відповідальності публічних суб'єктів»*

подану на здобуття ступеня доктора філософії
галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право»

Актуальність теми дисертації. Проблематика юридичної відповідальності держави та інших публічних суб'єктів за завдану шкоду охоплює коло питань, пов'язаних із забезпеченням прав людини, реалізацією принципу верховенства права, функціонуванням ефективного механізму правового захисту у відносинах між особою та державою. Вона має першорядне значення для формування сучасної правової держави, у якій кожен суб'єкт публічної влади несе відповідальність за протиправні дії або бездіяльність.

Актуальність теми значною мірою зумовлена трансформаційними процесами, які відбуваються в українській правовій системі, спрямованими на адаптацію національного законодавства до стандартів Європейського Союзу та практики Європейського суду з прав людини. Одним із ключових аспектів цих процесів є запровадження ефективних механізмів деліктної відповідальності публічних суб'єктів, що забезпечують реальне відшкодування шкоди, завданої громадянам незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування. Проте сучасна практика засвідчує наявність численних колізій і прогалин у цій сфері, що свідчить про потребу в комплексному науковому осмисленні проблеми.

Особливої актуальності обрана тема набуває в умовах сьогодення, коли Україна перебуває в стані збройної агресії з боку російської федерації. Масштабні порушення прав людини, знищення майна, завдання моральної та матеріальної шкоди цивільному населенню ставлять перед державою нові завдання щодо розроблення ефективного механізму компенсації шкоди та забезпечення відповідальності суб'єктів публічної влади. У цьому контексті дослідження деліктної відповідальності публічних суб'єктів має не лише

теоретичну, а й стратегічну цінність для післявоєнного відновлення правової системи України.

Варто підкреслити, що питання деліктної відповідальності публічних суб'єктів є складним і багатовимірним. Воно охоплює аспекти цивільного, адміністративного, фінансового, конституційного та міжнародного публічного права, потребує узгодження підходів до визначення понятійного апарату, підстав і меж відповідальності держави, її органів і посадових осіб. В умовах, коли практика ЄСПЛ і Конституційного Суду України формує нові орієнтири щодо захисту прав громадян від зловживань владою, системне дослідження цієї проблематики набуває особливого наукового значення.

Автор дисертації обґрунтовано зазначає, що чинне законодавство України не забезпечує цілісного й узгодженого механізму притягнення держави та інших публічних суб'єктів до деліктної відповідальності. Зокрема, залишаються дискусійними питання правової природи відповідальності органів влади, визначення суб'єкта обов'язку з відшкодування шкоди, співвідношення вини та безвинної відповідальності, а також механізми відшкодування шкоди, завданої актами нормотворчої діяльності. У цьому контексті проведене дослідження сприяє вирішенню однієї з найважливіших проблем сучасного правознавства – формуванню ефективної моделі взаємної відповідальності держави та громадянина.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження Гавриленка Олександра Олександровича «Теоретико-правові аспекти правового регулювання деліктної відповідальності публічних суб'єктів» має безпосередній зв'язок із науково-дослідною діяльністю Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК» і виконувалося відповідно до плану науково-дослідної теми кафедри теорії та історії держави і права «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення прав людини та дитини в умовах розбудови правової, демократичної, соціально-орієнтованої держави з широко розгалуженими інститутами громадянського суспільства» (номер державної реєстрації: 0118U001384).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність. Дисертаційне дослідження Гавриленка О. О. характеризується високим ступенем наукової обґрунтованості, системності та логічності викладу матеріалу. У роботі чітко простежується послідовність побудови аргументації від теоретичних положень до практичних висновків і пропозицій. Автор ґрунтовно дослідив як загальнотеоретичні аспекти цивільно-правової та публічно-правової відповідальності, так і конкретні проблеми деліктної відповідальності публічних суб'єктів в Україні.

Наукові положення дисертанта підтверджуються ретельним аналізом законодавства України, підзаконних актів, міжнародних нормативних документів, а також судової практики. При цьому окремо виділяються пропозиції щодо удосконалення законодавчих норм, регламентуючих відшкодування шкоди, завданої органами влади, та посилення персональної відповідальності посадових і службових осіб. Автор наводить переконливі аргументи на користь запровадження обов'язку публічних суб'єктів звертатися до суду із зворотною вимогою про стягнення суми виплаченого відшкодування, що підвищує практичну значущість дослідження.

Достовірність наукових висновків підтверджується широким опрацюванням сучасної вітчизняної та зарубіжної наукової літератури, що дозволяє обґрунтовано оцінити стан проблеми та визначити шляхи її вирішення. Окремо слід відзначити використання прикладів із законодавства Франції, Німеччини та Польщі, що дозволяє автору порівняти національні підходи з міжнародною практикою та запропонувати адаптовані моделі правового регулювання.

Висновки дисертації сформульовано на основі комплексного аналізу нормативних актів, судової практики та теоретичних позицій науковців. Рекомендації щодо вдосконалення законодавства є конкретними, практично орієнтованими та відповідають об'єктивним потребам функціонування правової системи України. Загалом, наукові положення, висновки та рекомендації дисертації є достовірними, логічно виправданими та здатними стати підґрунтям

для подальших наукових розробок у галузі правового регулювання деліктної відповідальності публічних суб'єктів.

Наукова новизна результатів дисертаційної роботи. Дисертаційне дослідження Гавриленка О. О. вирізняється високим рівнем наукової новизни, що проявляється у наступних положеннях:

уперше:

- здійснено науково-теоретичний аналіз деліктної відповідальності публічних суб'єктів як різновиду цивільно-правової відповідальності та запропоновано перелік основних особливих ознак, які виділяють деліктну відповідальність публічних суб'єктів серед інших видів цивільно-правової відповідальності;

- запропоновано шляхи посилення персональної відповідальності посадових та службових осіб органів влади за шкоду, завдану їх незаконними діями, рішеннями та бездіяльністю, шляхом внесення конкретних змін до законодавства України;

- на підставі аналізу вітчизняної судової практики виявлено проблеми щодо неправильного правозастосування судами норм, які визначають загальні засади правового регулювання деліктної відповідальності публічних суб'єктів, а саме статей 1173-1174 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), під час розгляду справ про відшкодування шкоди, завданої органами, що здійснюють правоохоронну діяльність;

- визначено основні нормативно-правові акти, які на сьогодні становлять частину правової бази, на основі якої здійснюється регулювання механізму відшкодування шкоди, заподіяної фізичним та юридичним особам внаслідок війни російської федерації проти України, та проведено їх комплексний аналіз;

удосконалено:

- доктринальний підхід щодо комплексного характеру правової природи деліктної відповідальності публічних суб'єктів шляхом обґрунтування того, що участь у відносинах з відшкодування шкоди, завданої органом публічної влади або його посадовою чи службовою особою, певного публічного суб'єкта зумовлює необхідність застосування при правовому регулюванні деліктної

відповідальності такого суб'єкта не тільки норм приватного права, але і норм публічного права, які потрібні для регулювання окремих правових аспектів, наприклад, правового аспекту виплати відшкодування шкоди з публічних бюджетів та фондів;

– аргументацію на підтримку позиції щодо можливості настання деліктної відповідальності для публічних суб'єктів незалежно від вини безпосередніх заподіювачів шкоди шляхом висловлення тези, що першочерговим завданням публічних суб'єктів, зокрема, держави, є утвердження та захист прав і свобод людини та громадянина, створення умов для їх повноцінної реалізації, для чого такі суб'єкти наділяються владними повноваженнями, а тому логічним вбачається покладення на публічних суб'єктів обов'язку відшкодувати шкоду, завдану правам фізичних та юридичних осіб незалежно від вини заподіювачів шкоди;

– аргументацію щодо можливості застосування до правовідносин з відшкодування шкоди, завданої внаслідок визнання нормативно-правового акту неконституційним, ст. 1175 ЦК України за аналогією закону;

дістали подальшого розвитку положення щодо:

– особливостей правового регулювання деліктної відповідальності публічних суб'єктів у таких країнах, як Франція, Німеччина та Польща;

– необхідності визначення на рівні закону механізму відшкодування шкоди, завданої фізичним та юридичним особам внаслідок збройної агресії РФ проти України.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів.
Дисертаційне дослідження Гавриленка О. О. має як значну теоретичну, так і практичну цінність.

Теоретичне значення полягає у систематизації та узагальненні наукових знань щодо деліктної відповідальності публічних суб'єктів. Отримані результати дозволяють розширити наукове розуміння правового регулювання деліктної відповідальності держави та органів місцевого самоврядування, створюючи базу для подальших досліджень у галузі цивільного, адміністративного та конституційного права.

Практичне значення роботи полягає в тому, що викладені в дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані: для подальших наукових досліджень, присвячених деліктній відповідальності публічних суб'єктів, окремих правових аспектів та проблемних питань, пов'язаних з нею – *у науково-дослідній роботі*; для формування рекомендацій щодо вдосконалення чинного законодавства України, яке регулює деліктну відповідальність публічних суб'єктів – *у правотворчій діяльності*; при застосуванні органами влади, зокрема судовими, або їх посадовими чи службовими особами положень чинного законодавства, що регулюють деліктну відповідальність публічних суб'єктів – *у правозастосовній діяльності*; при підготовці підручників та навчальних посібників з дисциплін «Цивільне право», «Зобов'язальне право», «Деліктне право», методичних рекомендацій та спецкурсів, які передбачають вивчення питань, що стосуються деліктної відповідальності публічних суб'єктів – *в освітньому процесі*.

Повнота викладу наукових результатів дисертації в опублікованих працях. Основні наукові положення та результати дисертаційного дослідження було висвітлено у тринадцяти наукових працях, серед яких: 6 наукових статей у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б», та 7 публікацій за матеріалами міжнародних, міжнародних науково-практичних та науково-практичних конференцій.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Наукові результати й положення, що винесені на захист, отримані завдяки використанню загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, що свідчить про високий рівень методологічної підготовки здобувача. Зокрема, діалектичний метод застосовано для аналізу наукових поглядів і підходів щодо правового регулювання деліктної відповідальності публічних суб'єктів. Методи аналізу, синтезу, дедукції та конкретизації використано для визначення загальних і специфічних ознак деліктної відповідальності публічних суб'єктів. Метод співставлення наукових позицій дозволив виокремити аргументи прихильників і противників ідеї відповідальності без вини. Формально-юридичний метод застосовано для аналізу

міжнародних, законодавчих і підзаконних актів, що регулюють деліктну відповідальність держави та органів місцевого самоврядування, а також для виявлення проблем правового регулювання. Порівняльно-правовий метод дисертант використав для зіставлення особливостей деліктної відповідальності держав у країнах ЄС та в Україні.

Отже, поставлене наукове завдання виконано повною мірою, а методологічний інструментарій обрано та реалізовано на високому науковому рівні, що забезпечило обґрунтованість, новизну та достовірність отриманих результатів.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Структура дисертації побудована логічно і сприяє розкриттю теми дослідження, виконанню поставлених завдань. Дисертація оформлена відповідно до Вимог оформлення дисертацій, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40.

Загальний обсяг дисертації становить 233 сторінки, з них основний текст займає 202 сторінки. Список використаних джерел складається із 255 найменувань, який розміщений на 30 сторінках.

Відсутність порушень академічної доброчесності. При аналізі дисертаційної роботи Гавриленка О. О. не виявлено фактів порушення академічної доброчесності. Усі використані джерела, ідеї, наукові результати та цитати належним чином оформлені та посилання на них наведені відповідно до вимог академічного цитування.

Зауваження та дискусійні положення щодо дисертації. У дисертації доцільно висвітлено одну з ключових практичних проблем реалізації права на відшкодування шкоди, завданої публічними суб'єктами в Україні, – затримку з фактичним виконанням судових рішень. Автор обґрунтовано зазначає, що причиною цього є обмежене бюджетне фінансування, оскільки щороку в Державному бюджеті України передбачається лише певна сума коштів для таких виплат, яка не покриває всіх зобов'язань держави за рішеннями судів. У цьому контексті доцільним було б розширити дослідження шляхом висвітлення можливих правових механізмів подолання зазначеної проблеми. Під час

публічного захисту варто почути позицію здобувача щодо можливих шляхів і механізмів вирішення цієї проблеми.

Автором запропоновано конкретні шляхи посилення персональної відповідальності посадових та службових осіб органів державної влади за шкоду, завдану їхніми незаконними діями, рішеннями або бездіяльністю, що є новим науковим положенням. Водночас, дане положення потребує більш детальної конкретизації: важливо уточнити, які саме механізми або інструменти передбачаються для посилення відповідальності та в які нормативно-правові акти пропонується внести відповідні зміни. Це дозволило б забезпечити практичну реалізацію запропонованих положень.

Дисертантом висвітлено правовий інститут страхування відповідальності державних органів як ефективний механізм зменшення фінансового навантаження на державні бюджети та фонди. Автор проаналізував зарубіжний досвід, проте доцільно детальніше вказати, досвід якої країни вважається найбільш доцільним для імплементації в українське законодавство та які можливі виклики або специфічні умови необхідно врахувати при адаптації цього інституту до українських реалій. Така конкретизація підвищить практичну цінність дисертаційного дослідження та сприятиме формуванню рекомендацій для законодавчого врегулювання.

Загальна оцінка кваліфікаційної наукової праці. Кваліфікаційна наукова праця Гавриленка О. О. «Теоретико-правові аспекти правового регулювання деліктної відповідальності публічних суб'єктів» є комплексним та ґрунтовним дослідженням, що поєднує теоретичний аналіз і практичні рекомендації. Дисертація вирізняється високим науковим рівнем, логічною структурою викладу матеріалу та чітким обґрунтуванням висновків і пропозицій.

Робота відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого

Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40.

Рецензент:

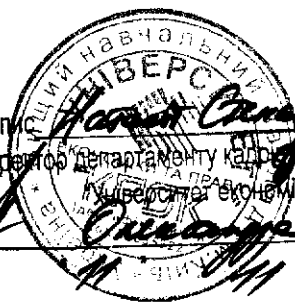
доктор філософії в галузі права, доцент,

доцент кафедри теорії

та історії держави і права

Наталія СТЕПАНЕНКО

Тідо Наталія Степаненко засвідчук
Директор Департаменту кадрів вищого навчального закладу
Університету економіки та права "Крок"
Степаненко Наталія
20.25 р.